

Textul paremiologic în contextul școlii primare: Proverbul ca prilej de analiză lexicală: antonimia și antonimizarea

Rodica IAROVoi

Rezumat

Textul paremiologic cuprinde adevăruri despre viață. El ne comunică despre toate lucrurile care se întâmplă cu oamenii. Ei apar cu toate calitățile și metehnele, cu toate apucăturile, întocmirile și rosturile lor. Asimilarea proverbului în cadrul lecțiilor de română formează oameni activi, creativi prin analiza lucrurilor, înțelegerea lor, aplicare în diverse contexte, prin sinteze.

Cuvinte-cheie: *proverb, analiză lexicală, antonimie, normă, societate.*

Înțelepciunea poporului nostru a fost expusă totdeauna în puține cuvinte. Proverbele cuprind de obicei adevăruri, văzute dintr-o parte, pieziș, de la înălțime. La întrebarea despre ce este proverbul românesc s-ar putea răspunde cu mândrie: despre toate lucrurile care se pot ști și altele multe în afară de acestea. Doar că în centrul atenției este omul. Omul cu toate calitățile și metehnele, cu toate apucăturile, întocmirile și rosturile sale. Proverbele pot servi ca informație pe baza căreia putem crea noi conținuturi la orice treaptă și nivel, inclusiv în școala primară:

Adună la tinerețe ca să ai la bătrânețe

Perechea de antonime *tinerețe-bătrânețe* vine să ne arăte că o persoană trebuie să aibă grijă din timp de momentele grele ale vieții și de bătrânețe. Și anume, pregătindu-se din tinerețe, adică de atunci când omul are putere, poate acumula ceva rezerve în afara necesităților cotidiene. La bătrânețe ne vom transforma în consumatori deplini și nu vom reuși să facem nimic nici pentru satisfacerea necesităților zilnice. Morala este adresată acelor categorii de oameni, care consumă exact atât cât agonisesc, sau poate chiar și mai mult, dar nu se gândesc la viitor și la bătrânețe. Antiteza *tinerețe-bătrânețe* este una uzuală. Dar efectul expresiv al proverbului rezidă în opoziția a *aduna-a avea*. Și unul și celălalt verb pot avea antonime de dicționar: a aduna-a risipi, a consuma-a împrăști, a avea-a nu avea. Atunci când sunt plasate alături, fiecare se molipsește de antiteza creată de cealaltă pereche, de aceea vorbitorul, care cunoaște proverbul, asimilează aceste verbe tot ca perechi de antonime. De aici și ideea de gândire inversă moralei acestui proverb. Acesta va fi și efectul invers.

A ierta e ușor, a uita e greu

Adjectivele *ușor-greu* sunt antonime graduale. Se caracterizează prin diferite grade și admit un lexem intermediar *normal*. În contextul dat ele sunt cu scopul de a arăta că o vorbă spusă nu la momentul oportun poate să supere o persoană până în adâncul sufletului. Și chiar dacă ni se iartă spusele, uneori ele nu pot fi uitate chiar pe parcursul întregii vieți. Știm cu toții că nu poate fi o scuză că nu am avut destulă experiență sau nu am știut anumite lucruri. Morala acestui proverb ne învață că, înainte de a rosti un cuvânt să-l măsurăm de mai multe ori, apoi să-l spunem. După ce a fost rostit cuvântul, este prea târziu să mai reparăm ceva, vorba nu poate intra înapoi de unde a ieșit. Antiteza *ușor-greu* este, de asemenea una uzuală. Efectul expresiv al proverbului rezidă în opoziția a *ierta-a uita*. Și unul și celălalt verb pot avea antonime de dicționar: a ierta-a ține minte ranchiuna; a uita-a ține minte. Atunci când sunt plasate alături, fiecare se

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0. International License

molipsește de antiteza creată de cealaltă pereche, de aceea vorbitorul care cunoaște proverbul, asimilează aceste verbe tot ca perechi de antonime. De aici, și apare acel dubiu de iertare completă și de uitare definitivă.

Apă limpede până nu-i vedea, pe cea tulbure nu o lepăda

Cuvintele limpede-tulbure sunt adjective. Perechea de adjective complementare pune în antiteză calitatea unui obiect, în cazul dat al apei, dar se subînțelege orice lucru de o calitate diferită de al primului. Învățătura este să nu lăsăm ceea ce avem, chiar de o calitate mai proastă, până nu obținem în posesie obiectul mai calitativ, ca să nu rămânem la sfârșit cu nimic. Și aici i se potrivește acestui proverb un alt proverb: *Nu da pasărea din mână pe cea de pe gard*. Când avem o pasăre și o lăsăm să zboare cu gândul că putem să prindem o altă pasăre mai frumoasă, dar care se află pe gard, putem să rămânem cu nimic, fiindcă nu știm dacă o vom prinde pe cea de pe gard. Pasărea de pe gard este iute, iar noi mai înceti în a o prinde. Acest proverb este adresat aceluia care lasă ușor ceea ce au pentru a se arunca după ceva mai modern, mai de calitate, iar la urmă rămân cu nimic. Aici perechea uzuală este limpede-tulbure. Dar efectul expresiv al proverbului rezidă în opoziția *a vedea-a lepăda*. Și unul, și celălalt verb pot avea alte antonime de dicționar: a vedea-a nu vedea; a lepăda-a lua. Atunci când sunt plasate alături, fiecare se molipsește de antiteza creată de cealaltă pereche, de aceea vorbitorul, care nu cunoaște proverbul, asimilează aceste verbe tot ca perechi de antonime.

Apele cele mari le înghit pe cele mici

Adjectivele *mari-mici* sunt antonime graduale. Acestea vin să ne arate că în viața aceasta trebuie să fim atenți, mai ales dacă suntem cei mici, că cei mari ne pot absorbi, adică influența, transforma. Aici se mai are în vedere și corporațiile mari, care pot realiza mai bine marfa lor și cu aceasta supraviețuiesc. La rândul lor le pot înghiți pe cele mai mici, care nu pot rezista concurenței. Bine ar fi dacă cei *puternici* sau cei *cu influență* vor fi niște persoane cu calități, de la care am putea învăța ceva util, dar se poate întâmpla ca cei ce influențează să fie niște persoane mediocre, cu gânduri meschine, cu calități negative. Atunci am avea doar de pierdut de pe urma acestor influențe. Categoriile de oameni care se află în situație de risc ar fi: narcomanii, toxicomanii, fumătorii, alcoolicii și alte categorii de acest fel care nu-ți pot promite nimic bun. Morala se adresează oamenilor care acceptă compania celor mai *puternici* sau la *modă* după părerea lor. Apele au o forță transformatoare. Această forță ne poate schimba de cele mai dese ori. Ne pot înghiți, ne pot absorbi, ne pot anula ca personalitate. Ne fac dependenți, ne fac asemenea altora, ne fac asemenea mulțimii de același fel, adică ne anulează stilul care îl avem în a face anumite lucruri. Când te înghițe ceva nu mai ești cum ai fost la început, ești ceva nou. Poți fi ceva mai bun, de un rang mai înalt sau poți fi degradat. Este bine când te transformi spre bine, dar nu este bine deloc când degradezi.

Apele mici fac râurile mari

Perechea de antonime graduale *mici-mari* este, din nou, alcătuită din adjective. În proverbul de mai sus aceste antonime au o altă semnificație. Ele aici vin să ne accentueze ideea că lucrurile cele mari sunt create pe baza celor mai mărunte. Și anume lucrurile mărunte stau la baza lucrurilor mari. Personalitatea omului este compusă dintr-un șir de trăsături de caracter. Din totalitatea obiectelor studiate constă pregătirea noastră profesională. Din pereți, uși, ferestre, podele este construită casa. Aici șirul se poate de prelungit prin enumerare. Dar nu aceasta mi-a fost scopul, dar să arăt că componentele lucrurilor influențează calitatea lor. Dacă un om are mai multe calități pozitive putem spune că este un personaj pozitiv, dar dacă metehnele prevalează virtuților, atunci și personajul va fi în direcția opusă celui pozitiv. Apele mici care în mod aparent nu au nicio semnificație în realitate au o misiune bine determinată, pot îmbunătăți sau înrăutăți efectul finalului. Aceasta ne învață că nu trebuie de subapreciat anumite lucruri. Râurile mari sunt niște forțe uriașe. Pot distruge lanuri, distruge sate întregi, la fel fac și jertfe umane. Ele sunt puterea cea mare. Fiind mici, apele aduc niște daune neînsemnate, sau chiar

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0. International License

nu pot fi deloc periculoase. Unindu-se mai multe ape mici în final pot forma o apă mare care să distrugă. Omul arhaic nu era prost. El vedea lucrurile. Înțelegea cum ele funcționează. A reușit chiar să aducă până la noi viziunea lui despre apă. El însă nu vedea apă prin apă, dar ființa umană. El înțelegea că asemeni apei omul poate fi forțat numai împreună cu alți semeni. Numai societatea poate rezolva anumite probleme de o însemnătate majoră.

Asudă muncind și îngheață lucrând

Perechea asudă-îngheață sunt verbe. De asemenea sunt și antonime graduale, care exprimă și două extremități opozante. Adică dintr-o extremitate în alta. Cuvântul *asudă* vine să confirme faptul cât de rapid este unul când mănâncă și *îngheață* vine să accentueze faptul cât de încet lucrează. *Îngheață* mai arată că unul este *țepăn sau rigid* când este vorba de muncă. Cu alte cuvinte se critică meteahna, lenea. Acest proverb se referă celor care nu vor să muncească. Antiteza *asudă-îngheață* este una uzuală. Efectul expresiv al proverbului rezidă în opoziția a *mânca-a lucra*. Și un verb, dar și celălalt pot avea alte antonime de dicționar. A *lucra* înseamnă a trândăvi, a șede, a se odihni. A *mânca* semnifică a obține, a fabrica, a produce, a căpăta, a consuma. Atunci când sunt plasate alături, fiecare se molipsește de antiteza creată de cealaltă pereche, de aceea, cel care cunoaște proverbul, asimilează aceste verbe ca perechi de antonime. *Asudă* consumând ceea ce a fost produs, căpătat, fabricat de alții și este nemișcat, *țepăn* când trebuie să producă ceva. Acest proverb este actual și în zilele noastre, fiindcă lumea contemporană acum ca și cândva este plină de leneși.

Banii strângătorului intră pe mâna cheltuitorului

Substantivele *strângătorul-cheltuitorul* sunt antonime conversive. Proverbul ne aduce ideea că cel care muncește duce multe lipsuri, fiindcă munca fizică este grea. Omul muncitor strânge zi de zi cu multă răbdare, iar uneori ploaia sau gerul, focul sau altă calamitate naturală poate să-l lase fără nimic. El muncește și strânge ca să aibă în momentele grele ale vieții, fie că în caz de bătrânețe sau de boală. Dar unul care nu a cunoscut prețul celor obținute fără muncă, poate într-un moment să le piardă așa, repede. Prețul muncii îl cunoaște numai cel ce a produs ceva cu propriul efort, timp și energie. Moștenitorul bunurilor poate fi o persoană chibzuită cât și una cheluitoare. Cea din urmă este un consumator fără judecată. El te poate aduce la sapă de lemn. Te poate face sărac din bogat. Acest proverb este adresat acelor persoane care în viața lor nu au făcut nimic, dar primind un dar sau o moștenire, nu știu cum să se comporte. Nu este vinovat totdeauna acesta din urmă. Pentru a nu nimeri în situații similare este necesar ca părinții să pună la muncă copiii lor pentru vedea cum se câștigă banii. Cu cât mai devreme copiii vor începe să ajute la muncă, cu atât mai degrabă vor înțelege care este valoarea bunurilor produse. Numai așa nu vor fi cheltuitori, ci oameni chibzuiți. Omul chibzuit are respect față de munca sa, dar față și de munca altora. El nu o va face intenționat, dar fiindcă așa va fi modul lui de a fi.

Banul este un mijloc convențional de evaluare a mărfurilor în procesul de schimb, reprezentat print-o monedă sau bancnotă. [3].

Banii dirijați rău, valori risipite fără cap.

Banul și pe prieteni îi face vrăjmași

Perechea de antonime *prieteni—vrăjmași* este alcătuită din substantive. Această pereche vine să ne aducă ideea că bogăția, banii, averea au fost, sunt și vor fi valide motive de invidie, ceartă, pizmă între cei mai buni prieteni. Dacă mai înainte de a avea bani ei erau prieteni, se înțelegeau de minune, apoi atunci când au apărut banii, s-a creat motiv de ceartă. Fie că nu i-au putut împărți, fie că unul se crede superior, mai avut decât celălalt, avându-i, fie că celălalt se crede inferior neavându-i, dar mentalitatea este aceasta.

Banul—valoare, avuție, proprietate. [3]

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0. International License

A face(antonomim)—desface [2].

Adică, avuția desface anumite lucruri, și anume prietenia. Descoperirea universului semantic al proverbului reprezintă o etapă obligatorie a procesului de interpretare a textului folcloric, definit de cele mai multe ori ca o filozofie practică a vieții omului și a colectivității. Reflectarea planurilor lexical și gramatical este importantă, mai ales pentru examinarea raportului dintre planul interior și exterior al probebului, operație care cumulează interpretarea unui proverb, set de proverbe.

Bătrânii trăiesc cu amintirile, iar tinerii—cu speranțele

Antonimele *bătrâni-tineri* sunt adjective substantivizate. Această pereche de antonime complementare vine să scoată în evidență ideea că cei bătrâni au trăit deja viața lor și acum le-a rămas doar amintirea despre acele experiențe, ce le-au avut pe parcursul vieții. Tinerii, însă, au în fața lor toată viața. Ei au anumite idei de realizat și speră că le vor realiza. Această opoziție pune în față două extremități: *una-trecutul* și *alta-viitorul*, ce a fost, și alta, care va fi cândva. Una termină parcursul său și alta îl începe abia.

Amintire-speranță

Amintire – ceea ce se păstrează în memorie; pomenire, menționare: întâmplări, impresii din viața unei persoane, redată oral sau în scris; specie a genului epic, în care autorul povestește întâmplări din viața sa; memorii, cum ar fi: *Amintiri din copilărie*, de Ion Creangă. [3]. Atunci când sunt plasate alături, se contaminează reciproc de antiteza creată de cealaltă pereche. Caracteristica cuvântului *bătrâni* este amintirile, iar caracteristica cuvântului *tineri* este speranțele. Se vede bine aici și cealaltă pereche de antonime, care de fapt în condiții obișnuite nu sunt antonime.

Bogatul greșește, iar săracul cere iertare

Perechea de antonime complementare *bogatul—săracul* este alcătuită din adjective substantivizate. Acest proverb este de origine latină, iar în italiană se spune: *I ricchi sbaliano, i poveri chedono perdono*. Proverbul respectiv ne transmite următorul mesaj: pentru greșelile celor puternici plătesc cei slabi sau în ierarhia socială se pedepsește cel mai mic. (Din spaniolă). *Grecii au plătit nebunia regilor*. Acest fapt ne trezește o indignare, deoarece nu este corect să plătească unii pentru alții. Corect ar fi ca fiecare să plătească pentru faptele sale. Se utilizează atunci când am fost pedepsiți pe nedrept, pe când cei vinovați au fost trecuți cu vederea.

Bogatul—puternicul

Săracul—slabul

Antiteza *bogatul-săracul* este cea uzuală, iar efectul expresiv al proverbului rezidă în opoziția *a greși-a ierta*. Și unul, și altul sunt verbe, care au antonime de dicționar: *a greși-a corecta*, *a îndrepta*; *a ierta-a condamna*, *a osândi*, *a pedepsi*. [2]. Atunci când sunt plasate alături, fiecare se molipsește de antiteza creată de cealaltă pereche, de aceea vorbitorul, care cunoaște proverbul, asimilează aceste verbe tot ca perechi de antonime. S-ar putea spune că bogăția este corectă, iar sărăcia este o condamnare, osândă, pedeapsă.

Proverbele sunt norme de viață care au fost stabilite de către societate și acceptate de către aceasta. În fiecare societate este o morală. Tot ce nu corespunde acelei morale este amoral. Tot ce este amoral se crede meteahnă, lipsă, neajuns, cusur etc. Proverbele vin ca să ne amintească de aceste norme care trebuie respectate.

Bibliografie

1. Cartaleanu Tatiana, Cosovan Olaga, Cartaleanu Elena. Dicționar de proverbe comentate. Chișinău, *Știința*, 2007.
2. Dicționar de antonime al limbii moldovenești. Chișinău, *Lumina*, 1988.
3. Dicționar explicativ al limbii moldovenești. Chișinău, *Redacția principală a Enciclopediei sovietice moldovenești/* 1978. 1985. Vol. I și II.